

Ἦδη ἔχει δημοσιευθῆ, συντεταγμένη ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῶν ἐκτεθεισῶν ἀνωτέρω ἀπόψεων, προσηρμοσμένη ὁμως πρὸς δημοσίευσιν εἰς εἰδικὸν τοπικὸν περιοδικόν, ἡ ἔκθεσις τῆς λαογραφικῆς ἀποστολῆς τῷ 1956 τοῦ διευθυντοῦ Γ. Κ. Σπυριδάκη εἰς Ψέριμον καὶ Τῆλον τῆς Δωδεκανήσου (9 Αὐγ.—8 Σεπτεμβ.), εἰς τὸ περ. Δωδεκαησιακὸν Ἀρχεῖον, τόμ. Β' (1956) σ. 195-205.

Κατωτέρω δημοσιεύονται αἱ ἐκθέσεις περὶ τῶν λαογραφικῶν καὶ μουσικῶν ἀποστολῶν τοῦ Α. Α. τῷ 1957.

Α'.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΕΙΣ ΑΣΤΥΠΑΛΙΑΝ (19 ΑΥΓ. - 2 ΣΕΠΤ. 1957)
ΥΠΟ ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Ἡ νῆσος Ἀστυπάλαια (κοιν. Ἀστροπαλιὰ ἀλλὰ καὶ Ἀστυπαλιὰ) ἀνήκει γεωγραφικῶς εἰς τὸ σύμπλεγμα τῶν Δωδεκανήσων, τῶν ὁποίων καὶ ἠκολούθησε τὴν ἱστορικὴν τύχην ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος (1207) διὰ τῆς φραγκοκρατίας, κυρίως ὑπὸ τοὺς Κουερίνι, εἶτα τῆς τουρκοκρατίας (ἀπὸ τοῦ 1537) καὶ τέλος τῆς Ἰταλοκρατίας (ἀπὸ τοῦ 1912) μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῆς τῷ 1947. Ἔχει αὕτη ἕκτασιν 113,6 τετρ. χιλ. καὶ χωρίζεται διὰ μικροῦ ἰσθμοῦ εἰς τὸ μέσον, πλάτους 110 περίπου μέτρ., εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα, τὸ λεγόμενον Μέσσα νητσί, καὶ εἰς τὸ δυτικόν, τὸ Ὁξω νητσί. (=Ἐξω νησί).

Ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους εἶναι βουνώδης μέ τινας μικρὰς κοιλάδας, τὸ δὲ κλίμα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης εἶναι, τὸν μὲν χειμῶνα ἥπιον, τὸ δὲ θέρος ὁροσερόν. Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἐν συνόλῳ 1850 κάτοικοι (ἀπογρ. τοῦ 1951: 785 ἄρρ. 1065 θήλεις¹) εἶναι ἐγκατεστημένος εἰς τρεῖς κυρίως συνοικισμοὺς, τὴ Χώρα εἰς τὸ Ἐξω νησί καὶ τὴ Μαλιτζάνα (κοιν. Μαρτιντζάνα) καὶ τὸ Βαθὺ εἰς τὸ Μέσσα νησί.

Ἐκ τούτων εἰς τὴν Χώρα, πρωτεύουσαν τῆς νήσου, εἶναι συγκεντρωμένον τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν κατοίκων. Αὕτη εἶναι κτισμένη ἐπὶ ὑψώματος παρὰ τὴν νοτιαν ἀκτὴν, τὸ ὅποιον προεξέχον ἐντὸς τῆς θαλάσσης σχηματίζει ὑψηλὸν ὄρμον, τὸν Πέρα Γιαλόν.

Ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τούτου, παρέχοντος ἀσφάλειαν ἀπὸ ἐχθρικῶν ἐπιδρομῶν, ἀώζεται τὸ ἐπὶ παλαιότερου φρουρίου ἀνεγερθὲν τὸν 15ον αἰῶνα (1413) μὲ τὰς κατόπιν διὰ τοῦ χρόνου βελτιώσεις μεσαιωνικὸν κάστρον, τὸ ὅποιον μόλις πρὸ

¹ Τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἡ νῆσος εἶχε 3000 κατοίκους καὶ τῷ 1900 2500. Βλ. Σωτηρ. Ἀγαπητίδου, Ὁ πληθυσμὸς τῆς Δωδεκανήσου. Δωδεκ. Ἐπιθεώρ. Β' (1948) σ. 88.

πεντηκονταετίας ἔπαυσε νὰ κατοικῆται. Σήμερον ὁ συνοικισμὸς Χώρα ἐκτείνεται ἐκ τῶν πέριξ τοῦ Κάστρου μέχρι τοῦ λιμένος, τοῦ Πέρα Γιαλοῦ.

Ἡ οἰκονομία τῆς νήσου, εὐρισκομένη εἰς πολὺ χαμηλὸν ἐπίπεδον, στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν¹.

Ἐκ τῆς περιοχῆς ταύτης ἔστερουμέθα μέχρι τοῦδε ἐπαρκῶν λαογραφικῶν συλλογῶν· ὑπῆρχον συλλογαί τινες καὶ μελέται ἐπὶ τῆς κατοικίας, τοῦ ἐνδύματος, ἄσμάτων, παροιμιῶν, παραμυθιῶν τινῶν κλπ.²

Εἰκ. 1. Ἡ Χώρα μετὰ τὸ Κάστρον.

Πρὸς πλήρωσιν τῆς ἐλλείψεως ταύτης ἐνηργήθη ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατ' ἐντολήν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἀρ. ἀποφ. 35528/12-6-57)

¹ Τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν τούτων κλάδων περιορίζει τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Φιλανθρωπικὸν Ταμεῖον Ἀστυπάλαιας (ΕΦΤΑ), συσταθὲν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (περὶ τὸ 1820;) διὰ τῆς διαθέσεως εἰς αὐτὸ ὑπὸ ἀκλήρων Ἀστυπάλαιέων μεγάλων ἐκτάσεων γῆς. Ὁ Ὄργανισμὸς οὗτος, ὅστις ἀνεγνωρίσθη καὶ διὰ τοῦ Νόμου 3702/1957, κατέχει ὑπὸ τὴν κυριότητά του μεγάλας ἐκτάσεις βοσκοτόπων καὶ καλλιεργησίμων γῆς, τὰς ὁποίας ἐνοικιάζει, τὸ δὲ ἐκ τούτων ἔσοδον διατίθεται πρὸς κάλυψιν διαφόρων ἀναγκῶν κοινωνικῆς προνοίας εἰς τὴν νήσον. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἢ οὕτω γενομένη ἐκμετάλλευσις τῶν κτημάτων τούτων δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀποδοτικὴ, ὅσον θὰ ἠδύτατο ν' ἀποβῆ, ἂν ταῦτα ἀνήκον κατὰ κυριότητα εἰς ἰδιώτας.

² ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- α') Ἀστυπάλαια ἐχθρὰ τοῖς ὄφρεσι. Φωνὴ τῆς Δωδεκανήσου ἔγ. Α' (1922) ἀρ. 9, σ. 4.
 β') Ἐθιμα Ἀστυπάλαιας [ἄρραβῶν, γάμος]. Αὐτόθι, ἀρ. 13, σ. 9-10.
 γ') Ἄσματα Ἀστυπάλαιας [5]. Αὐτόθι, ἀρ. 21, σ. 8.
 δ') Ἀνιάρτης Νικόλ., Ἀστροπαλίτικα ναυουρίσματα [38 δίστιχοι]. Δωδεκ. Ἐπιθεοῦρ. Α' (1947) 159-60.

15θήμερος αποστολή, ἣτις καὶ ἐπραγματοποιήθη δι' ἐμοῦ ἀπὸ τῆς 19 Αὐγ. - 2 Σεπτεμβρ. Κέντρα τῆς λαογραφικῆς ἐργασίας ταύτης ὑπῆρξαν ἡ Χώρα (πρωτεύουσα) μὲ τὸ συνεχόμενον ἐπίνειον τὸν Πέρα Γιαλόν, τὸ Λιβιάδι καὶ ἡ Μαλτεζάνα. Εἰς τοὺς συνοικισμοὺς τούτους ἐχρησιμοποιήθησαν πρόσωπα πρὸς συλλογὴν ἐξ αὐτῶν λαογραφικῆς ὕλης καὶ ἀπὸ τὸ Βαθὺ ὡς καὶ ἀπὸ ἀγροικίας τινάς.

Συνελέγη ποικίλη λαογραφικὴ ὕλη ἣτις κατεγράφη εἰς 390 σελίδας σχῆμ. 8ου μεγ. καὶ κατετέθη ἐν χειρογράφῳ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἄρχεῖον ὑπ' αὐξ. ἀριθμ.

- ε') *Baud - Bouy S.*, Τραγούδια τῶν Δωδεκανήσων [13], τόμ. Β', Ἀθῆναι 1938, σ. 97 - 113. (Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων. Ἐκδόσεις Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου 1). [Μουσικὴ καταγραφή τραγουδιῶν καὶ χορῶν].
- στ') *Βολονάκης Μ. Δ.*, Ἀστυπαλαία. Μεγάλῃ Ἑλλ. Ἐγκυκλ., τόμ. 5, σ. 953γ - 955β. Γενικὸν ἄρθρον. Παρατίθεται καὶ βιβλιογραφία.
- ζ') *Dawkins R. M.*, Forty-five Stories from the Dodecanese edited and translated from the mss of Jacok Zarraftis. Cambridge, 1950 σελ. XI + 559, σχ. 4ον. [Περιλαμβάνονται 11 παραμ. ἐξ Ἀστυπαλαίας, ὑπ' ἀρ. 1 - 8, 28, 37, 38]. Βλ. κρίσεις ἐν Δωδ. Ἀρχ. 1 (1955) σ. 197 - 208 (Κ. Α. Διαμάντης). Ἐνταῦθα ἐν σ. 197 - 198 σημ. 3 ὁ κρίων παραπέμπει καὶ εἰς τὰς προσηγηθείσας βιβλιοκρισίας τοῦ ἔργου.
- η') *Dieterich Karl*, Sprache und Volksüberlieferungen der südlichen Sporaden im Vergleich mit denen der übrigen Inseln des ägäischen Meeres. Wien 1908. Δημοσ. αἰνίγματα 19 (σ. 413 - 420), ἔσμ. καὶ μοιρολ. 8 (σ. 337 - 42), παραμ. 2 (σ. 495 - 511), παροιμ. 58 (σ. 374 - 413).
- θ') *Καραναστάσης Ἀναστ.* Γλωσσικὴ ὕλη ἐξ Ἀστυπαλαίας Δωδεκανήσου 1956. (Χ/φον ἐν τῷ Ἰστορ. Λεξ. Ν. Ἑλλ. Γλώσσης ὑπ' ἀριθμ. 690α). Περιέχεται καὶ λαογρ. ὕλη ἰδίᾳ ἐν σελ. 106 - 108, 138 - 144, 177 - 179, 180 - 317. Τρία παραμῦθια ἐν σ. 193 - 222 ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ περ. Δωδεκ. Ἀρχεῖον Α' (1955) 166-74.
- ι') *Καραναστάσης Ἀναστ.*, Τὸ ἰδίωμα τῆς Ἀστυπαλαίας. Λεξικογρ. Δελτίον, τόμ. Η', σ. 61 - 144. Ἀθῆναι 1958. Λαογρ. κείμενα ἐν σελ. 61, 140 - 144 δημοσιευόμενα ἐκ τῆς γλωσσικῆς συλλογῆς του ἐξ Ἀστυπαλαίας. Βλ. προηγούμενον ἄρθρον.
- ια') *Μιχαηλίδης Νουάρος Μ.*, Μαντινάδες Ἀστυπαλίτικες [76]. Δωδεκ. Ἐπιθεώρ. Β' (1948) 101 - 102, 155 - 56. Ἔρωτ. 28, κοινων. καὶ τοπ. 9, γάμου 5, νανουρ. 10, μοιρολ. 10, τῆς ξενιτεῖας 14.
- ιβ') *Μιχαηλίδης Νουάρος Μ.*, Ἐθιμικὸν δίκαιον Ἀστυπαλαίας. Λαογρ. 13 (1950) 125 - 34.
- ιγ') *Montesanto*, L'isola dei Gigli (Stampalia), con prefazione di Giuseppe Gerola. Roma ἄ. ἔ. 8ον, σελ. 112. Ἐνδυμα, οἰκία, γάμος, τελευτῆ, δίστιχα νανουρ. καὶ μοιρολόγια [εἰς τὴν ἰταλικήν].
- ιδ') * *Montesanto Marica*, Canti di Stampalia SBN 4 (1935) 269 - 299. Δίστ. 276 εἰς ἰταλ. μετάφρασιν καὶ 4 εἰκόνες ἐνδυμάτων.
- ιε') *Σάμος Γ.*, Νανουρίσματα τῆς Ἀστυπαλαίας [δίστ. 18]. Καλυμν. Παλμός, ἔτ. Β' (1952/53) ἀρ. 15 - 16, σ. 23. ἀρ. 24, σ. 35.

2248¹. Ἡ ὕλη αὕτη περιλαμβάνει: περιγραφὴν τοῦ ποιμενικοῦ βίου, ἀστρολογίαν καὶ μετεωρολογίαν, λατρευτικὰ ἔθιμα, μαγικὰς καὶ δεισιδαίμονας δοξασίας καὶ ἐνεργείας, ἐπωδὰς 4, παραμύθια 31, εὐτραπέλους διηγήσεις 6, παραδόσεις 26, παροιμίας 36, τραγούδια 76 (τὰ περισσότερα παραλογαί, ἐν μέρει καὶ ἀκριτικά), δίστιχα (ἔρωτικά 45, μοιρολόγια 6, νανουρίσματα 33), δημώδη ἱατρικὴν, τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὸν γάμον καὶ τὴν τελευτήν, λαϊκὸν δίκαιον καὶ τοπωνύμια. Πρὸς τούτοις ἐγένετο καὶ ἠχογράφησις διὰ τοῦ μαγνητοφώνου τῆς Ἑλλην. Λαογραφικῆς Ἑταιρείας, λειτουργοῦντος μὲ ἠλεκτρικὰς συστοιχίας, τῆς μουσικῆς 27 ᾠμάτων καὶ χορῶν ἐπὶ 2 ταινιῶν (ἀρ. εἰσαγωγῆς 1975 - 2202 καὶ 2809 - 2813). Ἡ μουσικὴ ἐξετελέσθη ὑπὸ τοῦ Νικήτα Καστρινοῦ (βιολί) καὶ τοῦ Κ. Φωτάκη (λαοῦτο), ἔτραγουδησαν δ' εὐχαρίστως αἱ κυρίαί: Ἀσημίνα Ἀ. Κωστοπούλου, Βιργινία Κ. Σταυλᾶ, Φλώρα Ν. Καμπούρη, Μαρία καὶ Εὐαγγελία Δογραματζῆ ἢ Δογραματζάκη, Ἰωάννα Κονταράτου καὶ ὁ κ. Γεώργ. Περάκης².

Ἐκ τῆς γενικῆς ἐπισκοπῆσεως τῆς συλλεγείσης ὕλης ταύτης, εἰς τὸν κατὰ παράδοσιν ἐνταῦθα λαϊκὸν πολιτισμὸν, παρὰ τὰ κοινὰ στοιχεῖά του μὲ τὸν λαϊκὸν βίον τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν τόπων ἐκ τῆς κοινῆς πολιτιστικῆς παραδόσεως, παρατηρεῖ τις ἔτι καὶ μορφὰς αὐτοῦ τοπικὰς, συνδεομένας μὲ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου, καὶ τὰς εἰδικὰς συνθήκας τοῦ βίου καὶ ἄλλας, αἱ ὁποῖαι φαίνονται ὅτι ἔχουν εἰσαχθῆ, τὸ μὲν ἐκ Δωδεκανήσου (Κῶ καὶ Καλύμνου), τὸ δὲ ἐκ Κρήτης (ἰδίᾳ τῆς Ἀνατολικῆς) ἀπ' εὐθείας ἢ καὶ μέσῳ τῆς Κάσου καὶ τῆς Καρπάθου, ἐκ τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τοὺς τόπους τούτους, πρὸς δὲ τούτοις καὶ ἐπιδράσεις, πιθανῶς ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐκ τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος (ἰδίᾳ εἰς τραγούδια).

Ὁρισμένα ἔτι ἐκδηλώσεις σήμερον τοῦ λαϊκοῦ βίου πιθανὸν νὰ συνδέωνται μὲ τὸν τῶν νήσων Τήνου καὶ Μυκόνου, εἰσαχθεῖσαι εἰς Ἀστυπάλαιαν ἐκ τῶν

ιστ') Σταυλᾶ Φλώρα, Ἀστυπαλίτικα τοῦ γάμου [δίστ. 9]. Καλυμν. Παλμὸς ἔτ. Γ' 1953/54) ἀρ. 30 - 31, σ. 43.— Δίστιχα τῆς Ἀστυπαλιᾶς. Αὐτόθι, ἀρ. 32 σ. 34, [δίστ. 21].

ιζ') *Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶ*, Δωδεκάνησα, τόμ. Β' (Ἀθῆναι 1948) σ. 301 - 302, 323 - 343. [οἰκία, ἀρραβῶν καὶ γάμος, νανουρίσματα, φορεσιά, δίστιχα, μοιρολόγια (δίστιχα), ἄσμ. 3].

ιη') *Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶ*, Ὁ ἀρραβῶνας καὶ ὁ γάμος στὴν Ἀστυπάλαια. Δωδεκ. Ἐπιθεώρ. Β' (1948) σ. 161 - 62 (= τῆς Αὐτῆς, Δωδεκάνησα τόμ. Β', 1948, σ. 323 - 324, 328).

¹ Ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν ἐν Ἀθήναις ἱατρὸν Κον. Καραμπαλῆν καὶ τοὺς εἰς Ἀστυπάλαιαν: Ἀντ. Κωστόπουλον, συμβολαιογράφον, Γεώργ. Περάκη, διδάσκαλον, καὶ τὴν δ/νίδα Εὐαγγελίαν Δογραματζῆ ἢ Δογραματζάκη διὰ τὴν πολῦτιμον βοήθειάν των πρὸς χρησιμοποίησιν παρ' ἐμοῦ γνησίων φορέων τοῦ ἐκεῖ λαϊκοῦ βίου, ὡς πληροφορητῶν μου.

² Ἡ μουσικὴ συλλογὴ αὕτη συνεπληρώθη ἀργότερον τῇ 6 Νοεμβρ. 1957 δι' ἠχογράφησεως ἐν τῷ Λαογρ. Ἀρχεῖῳ τῶν μελωδιῶν ᾠμάτων τὰ ὁποῖα ἔτραγουδήσεν ἡ Εὐαγγελία Δογραματζῆ ἢ Δογραματζάκη.

ἀποίκων ἐκ τῶν νήσων τούτων μετὰ τὴν ἐρήμωσιν αὐτῆς τῷ 1341 ὑπὸ τῶν Τούρκων¹, ἐὰν πράγματι ἔλαβε χώραν ὁ μαρτυρούμενος ἀποικισμὸς οὗτος. Συγκριτικὴ ἔρευνα τοῦ λαογραφικοῦ θησαυροῦ σήμερον τῆς Ἀστυπалаίας πρὸς τὸν τῶν δύο τούτων νήσων θὰ συνετέλει ἴσως πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου.

Ἐκ τοῦ κύκλου τῶν δημοτικῶν ἐνταῦθα τραγουδιῶν, κυρίως τῶν παραλογῶν καὶ διστίχων, περιορισμένως δὲ τῶν ἐρωτικῶν τραγουδιῶν, τῶν ἀκριτικῶν, τῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν κλέφτικων, σημειοῦμεν παρατηρήσεις τινάς. Τὸ ἔξομα τῆς μάννας μὲ τις τρεῖς θυγατέρες, τὰς ὁποίας ὁ Χάρος προσέβαλε ὑπὸ μορφήν ἀγρίου ἱερακος (σ. 197 - 198),² ὡς καὶ τὸ τραγούδι τοῦ ἀρρώστου νέου τοῦ προσποιηθέντος τὸν νεκρὸν καὶ ἀνασθηθέντος μὲ τὸ φίλημα τῆς ἀγαπημένης του (σ. 276 - 277), φαίνεται ὅτι εἰσήχθησαν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης (ἐπαρχ. Σητείας) μέσῳ τῆς Κάσου³ ἢ ἀπ' εὐθείας.

Τὸ τραγούδι τοῦ Διᾶκου (σ. 64) ἔχει διαπλασθῆ ὑπὸ Κρητικὴν ἐπίδρασιν, μᾶλλον δ' εἰσήχθη ἐξ αὐτῆς⁴ ἐποίκου. Τὰ κλέφτικα: «τοῦ Κίτσου ἡ μάννα» (σ. 295), «παιδιά μου σὰ θέλτε λεβεντιὰ καὶ κλέφτες νὰ γενῆτε» (σ. 196 - 197) εἰσήχθησαν ἐνταῦθα εἰς ὑστέρους χρόνους, ἐκ τούτων δὲ τὸ δεύτερον ἔχει συμφυρθῆ μὲ τὸ ἐπύλλιον: τοῦ νέου πραματευτοῦ, ὅστις ἐδαπάνησε μέγα χρηματικὸν ποσὸν διὰ νὰ κατακτήσῃ νέαν Βουργάραν.

Τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια ἀπαντοῦν περιορισμένα εἰς ἀριθμὸν. Οὐδὲν ἔξομα κατεγράφη ὑπ' ἐμοῦ διὰ τὸν Διγενῆ οὔτε καὶ παραδόσεις, εἰμὴ μόνον ἐν τοπωνύμιον: *Στοῦ Διενῆ*, μὲ σπῆλαιον ἐκεῖ πλησίον, εἰς τὸ Μέσα νησί (σ. 332 καὶ 391).

Ἐκ τῶν λατρευτικῶν ἔθιμων καὶ δοξασιῶν σημειῶνω τὰ ἑξῆς: τὴν νύκτα τῆς παραμονῆς πρὸς τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων ὁ οἰκοκύρης προσφέρει φαγητὸν εἰς τὰ ζῶά του, διότι ὑπάρχει ἡ πίστις ὅτι τότε αὐτὰ ὀμιλοῦν μεταξύ των καὶ εἶναι δυνατόν, ἐὰν εἶναι δυσαραστημένα, νὰ τὸν βλασφημήσουν (σ. 327). Τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου γίνεται ὑπερπῆδησις πυρῶν πρὸς καθαρτικὸν σκοπὸν (σ. 338 - 39). Τὴν 15^{ην} Αὐγούστου, ὅτε ἑορτάζεται ἡ Ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Πορταίτισσας, προστάτιδος τῆς νήσου, παρατίθεται δωρεὰν τράπεζα φαγητῶν εἰς τοὺς ξένους προσκυνητάς, τελοῦνται δὲ καὶ ἀγῶνες.

Ἡ δημοτελής ἐστίασις αὕτη, εὐρύτερον Δωδεκανησιακὸν ἔθιμον, ἀπαντᾷ τε-

¹ Βλ. *Μιχ. Βολονάκη*, Ἀστυπάλαια. Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ., τόμ. 5, σ. 953.

² Αἱ παραπομπαὶ ἀναφέρονται εἰς τὸ ὡς ἄνω χειρόγραφον τῆς συλλογῆς μου.

³ Βλ. παραλλαγὰς: *Γ. Μαυρῆ - Εὐ. Παπαδοπούλου*, Δωδεκανησιακὴ λύρα, τόμ. Α'. Κασσιανὴ λύρα, Πόρτ - Σάϊδ 1928, σ. 413. Κρητικαὶ Μελέται, ἔτ. Α', 1933, 162 - 163. ΛΑ ἀρ. 1161, Α σ. 42 - 43. (Συλλ. Μ. Λιουδάκη ἐκ Χάρακος Μονοφατίου Κρήτης, 1938).

λουμένη και εἰς τὴν Ψέριμον τὴν αὐτὴν ἡμέραν¹, ἀναφέρεται ἀκόμη και εἰς (Κῶ (Πυλί)² κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, Προφ. Ἡλία, τῶν Εἰσοδίων τῆς Παναγίας, τοῦ Ἁγ. Νικολάου, τῆς Φλεβαριώτισσας, και εἰς ἄλλους τόπους, ὡς εἰς Παζοῦς (βλ. κατωτέρω εἰς ἔκθεσιν τοῦ Δ. Λουκάτου, σ. 420).

Ἐκ τῶν νεκρικῶν ἐθίμων ἰδιαίτερος διαφέρων εἶναι τὸ τῆς προθέσεως τοῦ νεκροῦ ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ ἐδάφους και τῆς φυλάξεως αὐτοῦ μέχρι τῆς ταφῆς με ἀνοικτὴν τὴν αἴθουσαν ἔνθα κεῖται ὁ ἀποβιώσας (σ. 334-45).

Ἐκ τῶν συλλεγειῶν παραδόσεων διδακτικαὶ ὡς πρὸς τὴν μυθοπλαστικὴν τάσιν τοῦ λαοῦ εἶναι αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὸν *δσιο Ἄθιμο*, τὸν μοναχὸν Ἄνθιμον, ἐκ Κεφαλληνίας, ἰδρυτὴν τῷ 1761 εἰς τὴν νῆσον Μεγίστην, τὸ Καστελλόριζον, ἀνδρῶν μοναστηρίου, τιμωμένου ἐπ' ὄνοματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, και Μονῆς γυναικῶν εἰς Ἀστυπάλαιαν, τῆς Παναγίας τῆς Πορταΐτισης ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρον εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν πλευρὰν αὐτοῦ³.

Περὶ τῆς δράσεως εἰς Ἀστυπάλαιαν τοῦ μοναχοῦ τούτου, τοῦ Ἄνθιμου, και δὴ σχετικῶς με τὴν ἀνέγερσιν τῆς Μονῆς τῆς Πορταΐτισης, πρὸ 197 ἐτῶν, ἀπαντοῦν σήμερον εἰς τὸν λαὸν ἐνταῦθα παραδόσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τοσοῦτο ἔχουν ἀμαυρωθῆ εἰς τὴν ἱστορικὴν του μνήμην, ὥστε ἔχουν ἐν πολλοῖς μεταπέσει εἰς μυθικὰς διηγήσεις. Οὕτω ἡ περὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Μονῆς ταύτης παράδοσις ἀναφέρει (σ. 259-260): *Ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὴν Πορταΐτισα στὸ Κάστρο εἶναι ψηλὸ ντὸ μέρος, τὸ εἶναι σπῆτι ψηλὸ τὸ εἶλεγαν το Σαράγια. Αὐτὸ λοιπὸ εἶσε (εἶχε) σκαλάκια τὸ ἐκατέβαινες ἀπὸ τὸ κάστρο στὴμ - Πορταΐτισα.*

Εἰκ. 2. Τὸ οἶκημα Σαράγια ἐπὶ τοῦ Κάστρου. Δυτικὴ πλευρά.

¹ Γ. Κ. Σπυριδάκη, Λαογραφικὴ ἀποστολὴ εἰς Ψέριμον και Τῆλον τῆς Δωδεκανήσου. (9 Αὐγούστου - 8 Σεπτεμβρίου 1956). Δωδεκ. Ἀρχεῖον, τόμ. Β' (1956) σ. 199.

² ΛΑ ἀρ. 2263 σ. 57-58. (Συλλογὴ Νικ. Ζάρακα, 1958).

³ Ἀχιλλ. Διαμαντάρα, Ὀλίγα περὶ τῆς ἐν Μεγίστῃ μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Δελτ. Ἰστ. Ἐθν. Ἐτ. 5 (1900) σ. 254-55.

Ἐνας ἀρχαιολόγος, ἀπ' αὐτοὺς πὺν φουκροῦνται (=ἀκροῶνται) τῇ γῇ εἶντα ἔναι μέσα, ἐκατέβη τὰ σκαλίτσα τὸ ἔβαλε τ' αὐτὴν του τὸ ἤκουσε βουητό. Ἐκατέβαινε, ἐκατέβαινε σὲ καμμιὰ ἑκατοστὴ σκαλίτσα. Ἦκουσε βουητό, πολνέλαιοι, ψαρμουδιές, τὸ ἔνετριόσασε (=ἐνετριόχιασε) τὸ ἀνέβη ἀπάνω.

Σὰν ἐνέβη πάνω τὸν ἐρωτοῦσα : Εἶντα ἔδες ; τὸ αὐτὸς ἐξωμολογήθη τὸ τί εἶδε, τὸ εὐτὺς ἐβουβάθητσε.

Ἦρθε πάλι ἕνας ἄλλος τὸ ἐκατέβη κάτω σιὰ Σαράγια. Ἦκουσε τὸ αὐτὸς τὸ βουητό καὶ τὶς ψαρμουδιές μὰ ἤκαμε τὴν κουτουράδα τὸ ἐκατέβη κάτω τσαὶ θωρεῖ πολνέλαιους, παπάδες, Δεσπότη, Ἐκκλησία. Οἱ παπάδες τὸ ὁ Δεσπότης ἐλουτρούσασσι τοῦ φάνην περιέργο.

Ἐισεῖνος εἶσε (=εἶχε) καρζὰ δυνατὴ τσαὶ τὰ ἔπε πὼς εἶναι πολιτεία ἀπὸ κάτω τσαὶ ψάλλου τσαὶ προσεύχονται τὸ εἶναι τὸ ἢ Πορταῖτση (=ἢ Παναγία) μικρὸ ἐκκλησιδάκι. Τότες λένε οἱ ἀθρῶποι. Νὰ τὴ μεγαλύνουμε τὴμ - Πορταῖτση τὸ ἔβάλα θεμέλιο τὸ ἔχτισα τὴμ - Πορταῖτση.

Ἦτο ἐδῶ ὁ καλόερος ὁ Ἄθιμος. Τσαὶ εἶχανε χτίσει κανένα μέτρος. Ἐισεῖνος κάνει τῶ μαστόρω.

— Βρὲ παιδιὰ μὴν κοπιάζετε τὸ ἐγὼ θὰ τὸ χτίσω.

Τὸ δὲ πρῶτὸ ἐσηκώθησα οἱ ἀθρῶποι τσαὶ θωροῦν τὴν ἐκκλησία μὲ τὰ καμπαναρζά, μὲ τὸν κουμπὲ χτισμένη. Περιέργοι οἱ ἀθρῶποι ἐθωροῦσα τὴν ἐκκλησία χτισμένη τσαὶ ἐθαμάζανε πὼς ἔγινε αὐτό.

Ἡ παραδόσις αὕτη ὑπηγορευθῆ ὑπὸ γρῆας εἰς ἡλικίαν σήμερον ὑπὲρ τὸ 80^{ον} ἔτος, ἣτις γνωρίζει αὐτὴν ἐκ μικρᾶς ἡλικίας. Τοῦτο σημαίνει ὅτι αὕτη θὰ εἶχε διαμορφωθῆ εἰς τὴν σημερινὴν τῆς μορφῆν, τοῦλάχιστον τῷ 1880, δηλαδὴ 120 ἔτη μετὰ τὸ γεγονός περὶ τοῦ ὁποίου ἀναφέρει. Εἰς τὴν φράσιν «ἦτο ἐδῶ ὁ καλόερος ὁ Ἄθιμος», ὁ ἐν λόγῳ μοναχὸς παραμένει ἀκόμη ὡς ἱστορικὸν πρόσωπον, ἐνῶ ἡ συνέχεια τῆς παραδόσεως ὅπου τὸ Μοναστήριον σχετίζεται μὲ τὸν πύργον τοῦ Κάστρου, τὰ Σαράγια, ἔχει προσλάβει πλέον μυθικὴν μορφῆν.

Περὶ τὸν ὅσιον Ἄνθιμον κυκλοῦνται ἐνιαῦθα καὶ ἄλλαι παραδόσεις σχετικαὶ μὲ τὰς προστριβάς του πρὸς τοὺς κατοίκους κατὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς Μονῆς καὶ τὴν ἐκ τῶν ἀντιδικιῶν τούτων κατάραν του πρὸς τοὺς Ἀστυπαλιεῖς (σ. 163 - 65).

Μὲ τὴν κατάραν αὕτην συνδέεται ἕτερα ἀρχαιοτέρα παραδόσις (σ. 158), αἰτιολογικὴ τοῦ φαινομένου τῆς μὴ ὑπάρξεως ἐν τῇ νήσῳ ὄφρων καὶ ἄλλων ἐρπετῶν. Σημειωτέον ὅτι τοῦτο εἶχε παρατηρηθῆ ἤδη κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα, τοῦ Αἰλιανοῦ (Περὶ ζώων ἱστορ. 5, 8) ἀναφέροντος «αἰσχρὰν εἶναι τοῖς ὄφρεσι τὴν Ἀστυπαλαιῶν γῆν».

Ἐνδιαφέρουσαι ἔτι εἶναι αἱ παραδόσεις περὶ τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν τῶν

Λιάπηδων (σ. 324), αἱ περὶ τῶν Παραστεινκάδων, κακοποιῶν ὄντων, ἐμφανιζομένων κάθε Παρασκευὴν ὑπὸ μορφὴν μικροσώμων ἀγρίων ἀνθρώπων καὶ ἔξαφανιζομένων κατόπιν ἐντὸς τῆς θαλάσσης (σ. 4 - 5, 255 - 56)¹. Ἐπίσης ἡ παράδοσις περὶ τῆς Βεργόνας (Γοργόνας). Ἡ Βεργόνα ἐγροικούσαμε ἀπὸ τοὺς παλιούς ἀθρώπους πὼς ἐβόσκοντα κατὰ τὴν Ἀλλαγιά κοντὰ στὸ Παρασάμι. Ἀτὰ τὰ μέρη εἶναι κόρφος τῆς Ἀλεξάντρας. Ἐκούαμε ἀπὸ τις παλιούς πὼς ἡ Βεργόνα ἔν (δὲν) ἄφηνε καῖται νὰ περάσῃ ἄ ἔν (= ἄν δὲν) τῆς ἔρριχα ἄθρωπο νὰ φάῃ.

Ἦτανε ἀπὸ τὴ μέση κι ἀπάνω ἄθρωπος κι ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω ψάρι (σ. 162 - 63) ἡ παράδοσις περὶ θησαυροῦ (σ. 37 - 38) κ. ἄ.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ πολύστιχα τραγούδια (παραλογές), τὰ ὁποῖα ἔχουν λησμονηθῆ μεταξὺ τῶν νέων, διότι τραγουδοῦνται ὑπ' αὐτῶν τὰ νεώτερα ἀστικά, μεταδιδόμενα διὰ τῶν δίσκων γραμμοφώνου καὶ τοῦ ραδιοφώνου—εἰς ἀκμὴν εὐρίσκονται μόνον αἱ μαντινάδες (δίστιχα), αἱ ὁποῖαι καὶ ἄδονται συνήθως εἰς τὰς διαφόρους κοινωνικὰς ἐνταῦθα περιστάσεις,—τὰ παραμῦθια καὶ αἱ εὐτράτελοι διηγήσεις συντηροῦνται ἔτι καλῶς καὶ χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὰς συναναστροφάς. Πολλὰ τούτων διακρίνονται διὰ τὴν πληρότητα τοῦ περιεχομένου καὶ τὴν λογοτεχνικὴν μορφήν των¹.

Γενικῶς ὡς πρὸς τὴν συντήρησιν ἐνταῦθα τοῦ κατὰ παράδοσιν λαϊκοῦ βίου παρατηρεῖ τις ὅτι ἐνῶ εἰς τὸν ὑλικὸν βίον καὶ δὴ τὸν γεωργικὸν καὶ τὸν κτηνοτροφικὸν συντηροῦνται οἱ παραδεδομένοι τρόποι τοῦ βίου μαζὶ μὲ τὰς πρωτογόνους ἀκόμη τεχνικὰς μεθόδους καὶ μέσα, ἀντιθέτως εἰς τὸν οἰκιακὸν βίον, τὸ ἔνδυμα, τὸν πνευματικόν, ὀλιγώτερον δὲ εἰς τὸν κοινωνικόν, ἡ ἀπώθησις ὑπὸ τῶν ἀντιστοιχῶν μορφῶν ἐκ τῶν ἀστικῶν κέντρων εἶναι, ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς τὴν λοιπὴν χώραν, σταθερά.

¹ Πρβλ. καὶ Ἄν. Μ. Καραναστάση, σ. 92^α (βλ. ἀνατ. βιβλ., ἀρ. ι').

² Περὶ τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς καθόλου ἀξίας τῶν δωδεκανησιακῶν παραμυθιῶν μεθ' ὧν καὶ τῆς Ἀστυπалаίας συνεζήτησεν ὁ R. M. Dawkins (βλ. ἀνωτ. ἐν βιβλιογρ., ἀρ. ζ', σελ. 1 - 28).